

pag. 12

VOORWOORD

In april werd in Debrecen, Hongarije het feit herdacht dat 300 jaar geleden de Hongaarse bijbel door Miklós Kis in Amsterdam werd gedrukt. Ook wij schenken in ons blad daarom enige aandacht aan deze 'incomparibilis mechanicus' die als theoloog begon, maar een beroemd typograaf werd, omdat hij beseftte dat de boekdrukkunst het geëigende middel was om de ideeën van de Reformatie te verspreiden.

Ook in Nederland zal aan dit jubileum aandacht geschonken worden. Het Bijbels Museum in Amsterdam bereidt een tentoonstelling voor gewijd aan Hongaarse religieuze kunst en er wordt met de leiding van de Hongaarse Hervormde Kerk overlegd om ook tot een tentoonstelling in Amsterdam te komen van historische Hongaarse bijbels, waarvan er vele in Nederland zijn gedrukt. Bovendien wordt overwogen om een herdenkingsplaquette aan te brengen op de gevel van het huis in Amsterdam waar Miklós Kis tussen 1680 en 1689 zijn tijdelijk onderkomen had.

Maar u treft in dit nummer ook heel andere artikelen aan. Dr. H.J. de Jonge uit Leiden schrijft over de vertaalprincipes van Erasmus, een onderwerp waarover nog vrij weinig gepubliceerd is. Dr. H.W. Hollander legt u een vertaalprobleem voor. En uit een binnenkort te verschijnen boek dat de titel zal dragen 'Bijbel vertalen. Liefhebberij of wetenschap?' publiceren we een gedeelte uit een bijdrage van dr. K.F. de Blois over taal en cultuur.

Op de laatste pagina's komt de taalgeleerde dr. E.A. Nida aan het woord. Hij waarschuwt vertalers voor problemen die opduiken als zij kiezen voor een strak fonetische spelling. Hoewel dit artikel in de eerste plaats geschreven is voor bijbelvertalers in talen waarin nog geen of maar weinig boeken verschenen zijn, heeft deze linguïst ook ons iets te zeggen. Wij zitten immers in Nederland opgescheept met twee spellingen, de voorkeurspelling en de iets meer fonetische toegelaten spelling. Ieder die zijn gedachten op papier zet moet een keuze maken. Nida kan ons daarbij misschien wat hulp bieden.

COLOFON

MET ANDERE WOORDEN is een kwartaaluitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem, telefoon: 023 - 25 95 01, en van het Belgisch Bijbelgenootschap, Dautzenbergstraat 36, 1050 Brussel, telefoon: 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

MET ANDERE WOORDEN wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

REDACTIE: ds. W. van Galen, dr. H.W. Hollander, dr. E.W. Tuinstra en Jan J. van Capelleveen (eindredacteur).

ADRESWIJZIGINGEN: Deze aanbrengen op de adresband van dit nummer en deze retour zenden aan het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem. Telefonische meldingen via nummer 023 - 25 95 01, toestel 121.

GIFTEN voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de onkosten voor dit blad kunnen gestort worden op giro 1 60 20 van het NBG te Haarlem met vermelding 'gift' of 'MET ANDERE WOORDEN'.

DE VERTAALMETHODE VAN ERASMUS

door dr. H.J. de Jonge

Er ging een schok door Europa toen in 1516 te Bazel een nieuwe Latijnse vertaling van het nieuwe testament het licht zag.

Duizend jaar was de gezaghebbende bijbeltekst die van de Latijnse Vulgata geweest. Nu werd het gezag van de Vulgata aangetast door de verschijning van een concurrerende Latijnse vertaling.

De maker was de alom bekende theoloog en literator Erasmus van Rotterdam.

Zijn nieuwe Latijnse vertaling van het nieuwe testament zou zich in ongeveer 250 gedrukte edities over Europa verspreiden. Ze werd de meest verbreide Latijnse bijbelvertaling na de Vulgata.

Wat had Erasmus met zijn nieuwe vertaling beoogd? Niets minder dan de hervorming van de christelijke wereld. Overal zag Erasmus het verval van zeden, de verwording van geloof en theologie, de immoraliteit en zelfzucht van hen die in kerk en samenleving leiding moesten geven. Erasmus wilde de mensen vervullen van een nieuw ideaal.

Naast de opbloei die letteren en wetenschap reeds beleefden, moesten nu ook geloof en theologie vernieuwd worden. De mensen moesten doordrongen worden van de wijsheid van Christus. Hieronder verstond Erasmus een praktisch, mens- en vredelievend christelijk geloof, zoveel mogelijk ontdaan van speculatie over bovennatuurlijke dingen. Zo'n milde, ethische vroomheid behoorde voor el-

ke christen voort te vloeien uit zijn wedergeboorte.

Om Europa voor dit ideaal van christelijke zachtmoedigheid, verdraagzaamheid en verantwoordelijkheidsbesef te winnen, wilde Erasmus zoveel mogelijk mensen, vooral leidinggevend, tot de lectuur van het nieuwe testament brengen. Maar het probleem was, dat er geen vertaling bestond die beantwoordde aan wat in de zestiende eeuw als goed Latijn gold.

De Vulgata was gesteld in het kerkelijk Latijn van de vierde eeuw na Christus. Maar sinds ongeveer 1350 werd het Latijn in invloedrijke kringen, waarin het Latijn nog altijd een levende taal was, weer zoveel mogelijk in overeenstemming gebracht met een oudere vorm van het Latijn, namelijk dat van de eerste eeuw voor Christus. Vooral

Dr. H.J. de Jonge is als nieuwtestamenticus verbonden aan de theologische faculteit van de Rijksuniversiteit van Leiden.

het Latijn van de redenaar en politicus Cicero werd de norm.

DUIDELIJKE TAAL

Wilde Erasmus het nieuwe testament dus voor lezers van zijn tijd toegankelijk maken, dan moest hij het vierde-eeuwse Latijn van de Vulgata vervangen door Latijn uit de eerste eeuw voor Christus, omdat dat in zijn tijd als het beste Latijn werd beschouwd.

Het nieuwe testament van Erasmus nu is inderdaad een ingrijpende aanpassing van de Vulgata aan het Latijn van de eerste eeuw voor (en na) Christus. Bij deze aanpassing werkte Erasmus op basis van handschriften in de Griekse grondtaal.

Het gebruik van een oudere, klassieker vorm van het Latijn was voor Erasmus bepaald niet alleen een kwestie van betere stijl. Het ging hem in de eerste plaats om meer duidelijkheid, beter verstaanbaarheid, om een klaarder begrip en betere overdracht van de inhoud.

Daarvoor leende het Latijn van de Vulgata zich niet. In het Latijn van de kerk was veel te veel toegestaan. Het bevatte woorden, constructies en uitdrukkingen uit heel verschillende eeuwen en van diverse niveaus van de taal. Daardoor kon vaak niet met zekerheid worden gezegd, wat een bepaalde formulering precies betekende.

Om duidelijk te zijn moest het Latijn zich zoveel mogelijk richten naar het taalgebruik van een klein aantal erkend goede auteurs. Voor Erasmus waren dit Cicero, Caesar, Sallustius, Livius en Quintilianus. Woorden en wendingen die bij deze schrijvers niet voorkwamen kon een zestiende-eeuwse schrijver, wilde hij goed begrepen worden, beter niet gebruiken.

Een helder verstaan en een goede overdracht van de inhoud van het nieuwe testament waren voor Erasmus zo belangrijk, dat hij van het gehele nieuwe testament, behalve een nieuwe vertaling, ook nog een uitvoerig omschrijvende weergave in het Latijn uitgaf, de zogenaamde *Parafrases*.

Aan dit werk was hij nog meer gehecht dan aan zijn nieuwe vertaling, die hij als een hoogtepunt in zijn werk beschouwde. In het kader van Erasmus' hervormingsideaal was de inhoud en boodschap van het nieuwe testament belangrijker dan de tekst, de parafrase belangrijker dan de vertaling, en de vertaling belangrijker dan de Griekse tekst: pas de boodschap kon mensen hervormen en verbeteren.

DOELSTELLINGEN

De belangrijkste doelstellingen die Erasmus bij het vertalen van het nieuwe testament voor ogen had waren dan ook: 1. duidelijkheid, 2. correctheid en zuiverheid van het Latijn overeenkomstig het gebruik bij klassieke auteurs, en 3. eenvoud.

Om wille van de duidelijkheid moest bij voorbeeld 'delibor' in 2 Timoteüs 4:6 (voor σπένδομαι, NBG-vert. '51: 'ik word als plengoffer geofferd') worden vervangen door 'immolator' ('ik word geofferd'), aangezien 'delibor' in klassiek Latijn zoveel kan betekenen als 'ik word even aangeraakt', 'er wordt iets van mij afgenomen', 'ik word beproefd', maar niet 'ik word geofferd'.

Om wille van de zuiverheid van taal moesten allerlei grammaticale fouten, neologismen (nieuwe woorden), woorden uit vreemde talen en Griekse constructies worden geweerd, b.v. 'aporiamur' in 2 Korintiërs 4:8, 'paternitas' in Efeziërs 3:15 en 'videbis eiicere' in Matteüs 7:5, uitdrukkingen die gewoon niets betekenen.

Om wille van de eenvoud moest onnodige variatie in de vertaling van één woord tegengegaan worden. Zo heeft de Vulgata in Marcus 15:10-11 voor 'hogepriesters' eerst 'summi sacerdotes', dan opeens 'pontifices': een onnodig vertoon van taalrijkdom, dat alleen verwarring sticht.

DE ONTVANGENDE TAAL

De goede verstaander zal uit het voorgaande begrepen hebben, dat voor Erasmus de integriteit van het Latijn als ontvangende taal de aller-

eerste vereiste is voor een goede vertaling. Vóór alles moet de doeltaal idiomatisch zuiver worden gebruikt. Anders komt de boodschap niet duidelijk of niet volledig over en wordt het missionaire en evangelisatorische doel gemist: De hele opzet van Erasmus' vertaling was, dat zij vergeleken bij de Vulgata beter Latijn, èchter Latijn, of zoals hij het zelf herhaaldelijk zegt 'Latijnser' zou zijn.

Van een methode die probeerde de grondtekst woord voor woord met de vertaling te laten corresponderen moest Erasmus dan ook niets hebben. Zelf zegt hij hierover: 'Ik hoor, dat sommigen zó bijgelovig zijn, dat zij niet toestaan dat bij het vertalen ook maar enigszins wordt afgeweken van de woorden der evangelisten. Dit is geen vertalen meer, maar verkrachten. Taal bestaat uit twee dingen: de klinkende en geschreven tekens, en de bedoeling of zin. Als het mogelijk is de laatste te vertalen met ontzien van de eerste, mij best. Zo niet, dan doet de vertaler averechts werk als hij aan de woorden stuk voor stuk vasthoudt maar van de betekenis afwijkt. Als men beweert, dat steeds een woord van de grondtekst met een woord in de vertaling moet worden weergegeven, waarom wijkt de vertaler van de Vulgata dan zo dikwijls van de woorden af, niet zelden zonder enige aanleiding? Indien zulke afwijkingen dus geoorloofd zijn, moet de vertaler in elk geval steeds dit in het oog houden; dat hij althans de betekenis getrouw tot uitdrukking brengt met zo geschikt mogelijke woorden. (...) Trouwens, de dubbelzinnigheid, de bijzondere nuance in de betekenis van een Griekse uitdrukking en het mooie van een idiomatische wending kunnen dikwijls niet adequaat weergegeven worden¹⁾. En elders: 'Wie vertaalt, is geregeld gedwongen van de details en finesses van de grondtekst af te wijken. (...) Laat men mij niet terstond voor de rechter slepen, als aan elk woord van de grondtekst niet precies een woord in de vertaling beantwoordt: probeer het zoveel je

wilt, het lukt niet. Als men meent, dat het ongeoorloofd is, van de letters en lettergrepen van de grondtekst af te wijken, waarom heeft de vertaler van de Vulgata dit dan her en der wèl gewaagd, dikwijls zonder enige noodzaak of nut? Het lijkt wel of hij een uitgelaten spelletje speelde en op dit punt geheel onverschillig was. Maar als het geoorloofd is, van letters en lettergrepen af te wijken, wat inderdaad geoorloofd is, veroordeel dan niet mijn nieuwe weergave indien u kunt vaststellen, dat ik de betekenissen en bedoelingen getrouwer heb weergegeven dan die maker van de Vulgata²⁾.

BEPERKTE VRIJHEID

Toch stond Erasmus de vertaler slechts een beperkte vrijheid toe. Vrijheid was uitsluitend en alleen toegestaan om idiomatisch correct Latijn te verkrijgen en om zoveel mogelijk zin van de grondtekst over te brengen. Zo moet de Griekse uitdrukking $\tau\acute{\upsilon}\ \eta\mu\acute{\iota}\nu\ \kappa\alpha\iota\ \sigma\omicron\upsilon$ ('Wat hebben wij het U van doen?', Matteüs 8:29) niet woordelijk vertaald worden met 'quid nobis et tibi?' zoals de Vulgata het doet, maar met het echt Latijnse: 'quid tibi rei nobiscum est?'

Zulke vrijheid mag de vertaler echter alleen nemen in zoverre het voor een idiomatisch correcte of qua betekenis toereikende vertaling noodzakelijk is. Voor het overige diende volgens Erasmus het vertoon van een gevarieerde woordenschat achterwege te blijven.

Zijn kritiek op de Vulgata was onder meer dat de maker daarvan te pas en te onpas zijn rijke woordvoorraad had gedemonstreerd door te variëren bij de weergave van zelfde woorden.

Zolang de ontvangende taal het idiomatisch verdroeg en de betekenisoverdracht geen gevaar liep, diende volgens Erasmus een woord met één equivalent vertaald te worden. Keer op keer verwijt hij de Vulgata losbandigheid op dit punt. Bij voorbeeld bij Marcus 5:37, waar 'admisit' (hij liet) staat in plaats van het

elders steeds gebruikte 'dimisit', of bij Marcus 14:72, waar Erasmus opmerkt: 'De Vulgata heeft voor 'kraaide' 'cantavit'. Een en hetzelfde Griekse werkwoord, 'phonein', heeft de Vulgata met verschillende termen vertaald: in v. 30 met 'vocem dederit', hier met 'cantavit'. Aangezien dit woord echter in één verhaal herhaald wordt, zou het passender zijn, ook in de vertaling hetzelfde woord te herhalen. Dat vertoon van een gevarieerde woordenschat is hier misplaatst.'

En Erasmus geeft elders (bij Matteüs 7:6) een uitstekende reden waarom zulke onnodige variatie achterwege moet blijven: niet omdat de vertaling fout is, maar omdat voorkomen moet worden, dat een lezer nodeloos begint te filosoferen over het betekenisverschil tussen de verschillende gebruikte woorden. Het is verrassend, hoe vaak Erasmus de Vulgata kritiseert vanwege overbodige en misplaatste variatie. Zo bij Johannes 1:8, waar hij signaleert, dat het Griekse woord voor 'licht' (φῶς) eerst met 'lumen' is vertaald (v. 7), dan weer met 'lux' (v. 8). Evenzo bij Lucas 16:10, waar hij constateert, dat 'in het minste' (Grieks: ἐν ἐλαχίστῳ) door de Vulgata eerst met 'in minimo', maar vervolgens in hetzelfde vers met 'in modico' is vertaald. 'Maar die vertaler is er dol op te variëren', verzucht Erasmus.

Ook is Erasmus in zijn vertaling gekant tegen onnodige omschrijvende weergaven. Het Griekse ἀνελεῖμιν

(onbarmhartig) dient niet met 'sine misericordia' (zonder barmhartigheid), maar met 'immisericors' (onbarmhartig) weergegeven te worden. Geregeld kan men Erasmus betrappen op de keus van een woord waarmee hij angstvallig poogt, de structuur van een Griekse samenvatting weer te geven (!).

In zijn vertaling trachtte Erasmus de Vulgata ook op andere manieren te verbeteren, bij voorbeeld door een zijns inziens juistere exegese tot uitdrukking te brengen, door tekstcorrupties in de Vulgata te corrigeren, en (helaas) door goede oude lezingen van de Vulgata te vervangen door varianten gebaseerd op de Byzantijnse tekst. Maar hoofdzak was zijn streven naar meer duidelijkheid door vervanging van rommelig laat-Latijn door helder en idiomatisch zuiver Latijn uit de klassieke periode. Het resultaat was een sterk gerevideerde Vulgata-tekst, waarin nog zestig procent van de woorden op zijn plaats stond ³⁾.

NOTEN

- 1) Erasmus, *Capita argumentorum contra morosos*, 28, 29, 68; in Erasmus' *Opera Omnia*, VI, Leiden 1705, fo. ** 4 verso en *** 1 recto.
- 2) Erasmus, *Apologia*, ed. H. Holborn, *Ausgewählte Werke*, München 1933, pp. 169 en 170.
- 3) Literatuur: E. Rummel, *Erasmus as a Translator of the Classics*, Toronto 1985, pp. 89-102; H.J. de Jonge, 'The Character of Erasmus' *Translation of the N.T.*, *Journal of Medieval and Renaissance Studies* 14 (1984), pp. 81-88.

HOORPROBLEMEN

In veel situaties in de Derde Wereld, bijvoorbeeld, is het zo dat verreweg de meeste mensen naar een vertaling (van de bijbel-red.) luisteren en slechts enkelen hem lezen. Hier dienen dan ook alle dubbelzinnigheden die door het gebruik van gelijkklinkende woorden kunnen ontstaan, vermeden worden. Een haast amusant voorbeeld is de Franse TOB-vertaling van Joh. 3:2 met '*opérer les signes*' (= tekenen doen), dat hetzelfde klinkt als '*opérer les cygnes*' (= zwanen opereren).

prof. dr. J. de Waard in
'Bijbel vertalen.
Liefhebberij of wetenschap?'

KIS: THEOLOOG EN TYPOGRAAF

door Jan J. van Capelleveen

Het was een wat merkwaardig jubileum dat in april in de Hongaarse stad Debrecen werd gevierd.

Over vijf jaar herdenken ze daar het feit dat de bijbel 400 jaar geleden voor het eerst in hun taal verscheen.

Nu werd het feit herdacht dat 300 jaar geleden in Amsterdam de zesde druk van die bijbel gereed kwam.

Dat was de verbeterde uitgave van Miklós Kis Tótfalusi, waarop iedere latere uitgave van de Hongaarse bijbel is gebaseerd.

De gelegenheid werd niet alleen aangegrepen voor een bijbeltentoonstelling, maar ook voor een internationaal Kis-symposium.

Deze theoloog-typograaf schonk de Hongaren een betere bijbel, maar ook - zo weten we nu - de wereld een lettertype dat nog steeds gebruikt wordt.

Miklós Kis Tótfalusi, genoemd naar zijn geboortestadje Misztótfalusi, werd in 1650 in Transsylvanië geboren. In die tijd hadden de Turken daar nog het heft in handen. Toch was het reformatorisch geloof ook daar doorgedrongen. Miklós groeide op in een gereformeerd gezin en kreeg de kans om te gaan studeren aan het collegium van zijn kerk in Enyed, dat nu de Roemeense naam Aiud draagt.

Van al zijn professoren had Márton Dési de grootste invloed op hem. Deze was net terug uit Leiden, waar hij had gestudeerd onder Johannes Coccejus. In Kis groeide het verlangen om ook in Nederland te kunnen studeren.

Voorlopig leek die wens echter niet in vervulling te gaan. Kis studeerde

af en werd hoofd van een school.

Toen hij dertig was, kreeg hij de kans van zijn leven. Zijn kerk vroeg hem naar Nederland te gaan om daar de zesde druk van de Hongaarse bijbel voor te bereiden. In die tijd was Nederland het drukkersland bij uitstek.

Hoe de synode zijn taak precies zag weten we niet. Waarschijnlijk werd hij gezien als een redacteur-corrector. Zelf zag hij dat ongetwijfeld ook zo, want kort na aankomst schrijft hij op 12 november 1680 dat hij van plan is door te reizen naar Elsevier in Amsterdam, waar de bijbel gedrukt zal worden.

Als Kis in Amsterdam aankomt, blijkt Daniel Elsevier net overleden. Dan rijpt in hem een stoutmoedig plan. Hij wil zelf de bijbel gaan drukken. Wat hij gezien heeft van het drukkersvak fascineert hem zo, dat hij het besluit neemt het van de grond af aan te gaan leren: van lettersnijden tot drukken (binden heeft hij altijd aan anderen overgelaten). Hij ziet het drukkersvak als het geëigende middel om mensen te ontwikkelen. Dat moet zijn grote bijdrage worden aan zijn land.

Onder de deskundige leiding van de gebroeders Blaeu en van Dirck Voskens werkt hij zich op tot een ambachtsman van formaat die zich de bijnaam 'incomparibilis mechanicus' verwerft.

In die jaren voltrekt zich een soort revolutie in de drukkerswereld. Tot in de zeventiende eeuw werden nog letters gebruikt die identiek waren aan de met een ganzeveer geschreven letters. De hoogste roem voor drukwerk was nog dat het 'net geschreven' leek. Dan gaat de letter zich echter bevrijden van de pen. Hij gaat vormen aannemen die meer natuurlijk zijn voor de nieuwe instrumenten waarmee hij gemaakt wordt. De tegenstelling tussen de dunne en dikkere halen in de letters wordt geaccentueerd. Tegelijkertijd gaat de economische situatie een rol spelen. Voorheen zorgde een drukker ervoor dat de weinige intellectuelen konden beschikken over de boeken van oudsher. Nu gaat het erom nieuwe ideeën uit te dragen aan een nieuwe groep lezers, een groep die niet rijk is. De oplagen van de boeken moeten groter en de prijzen moeten lager worden. Dus moeten er meer letters op een bladzijde. De oplossing wordt gevonden door de 'stelen' van de letters in te korten. De letters die Kis ontwerpt trekken de aandacht. Buitenlanders kloppen bij hem aan voor letters die geschikt zijn voor Zweedse, Duitse, Italiaanse, Armeense, Georgische, Syrische, Koptische, Hebreeuwse en Griekse teksten. Hoge prijzen vraagt hij niet, want het gaat erom de reformatorische leer te verspreiden. Maar als de rooms-katholieke Tuscaanse groothertog Cosima de Medici II uit Venetië hem een opdracht geeft, vraagt hij wel een kapitaal: 11.000 florijnen. Dat geld kan hij goed gebruiken om zijn bijbel te drukken. De Amsterdamse koopmansgeest heeft hem kennelijk te pakken. Al in 1684 is hij bezig de bijbel te zetten. Maar snel stuit hij op problemen. De bijbel die hij daarvoor gebruikt staat vol fouten. Ook blijken tal van teksten te ontbreken. Hij roept de hulp in van twee landgenoten die in Utrecht theologie studeren, János Csécsi en Sámuel Kapósi Juhász. Samen met hen revi-

deert hij de vertaling aan de hand van de Statenvertaling.

In 1684 huurt hij een drukpers bij 'een wever die een drukkersweduwe trouwde': Abraham Olofsz die zijn drukkerij had in de Tuinstraat vlak bij de Eerste Anjeliërsdwaarsstraat. In 1685 komt de druk gereed. Kis kan echter niet naar zijn land terug, want daar wordt fel gevochten om de Turken te verdrijven.

Met het geld dat hij verdient met het ontwerpen van letters verzorgt hij ook de uitgave van een psalter en van een klein formaat nieuwe testament. Eindelijk, in 1689, ontvangt hij een brief van de kanselier van Transsylvanië die hem schrijft: 'Laat ons van Transsylvanië een klein Nederland maken.'

Hij gaat op reis met al zijn gereedschap, met 3500 bijbels, 4200 psalters en 4200 nieuwe testamentjes. Een deel gaat onderweg verloren en een ander deel wordt in Polen in beslag genomen.

Hij vestigt zich in het stadje Koloszvár en sticht daar een drukkerij. Maar zijn hooggestemde verwachtingen gaan niet in vervulling. De Hongaarse kerk wordt het slachtoffer van de Contrareformatie. Toch schijnt Kis daarvan niet zoveel last gehad te hebben. Kis drukt in de volgende tien jaar de helft van het totale aantal boeken dat alle andere drukkers in geheel Hongarije samen drukken.

Er ontstaan problemen met zijn eigen kerk. Uit Nederland heeft hij de Amsterdamse koopmansgeest meegebracht die hem ertoe brengt iedere opdracht te aanvaarden die geld in het laadje brengt om dat wat hij zelf belangrijk vindt uit te kunnen geven. Hij neemt ook opdrachten aan van Jezuïeten. Hij drukt toneelspelen. En die eigenzinnigheid kunnen de leiders van zijn nog steeds feodale land en van de toenmalige kerk niet verdragen. Hij wordt belasterd, aangeklaagd en veroordeeld. Kis sterft in 1702 als een gebroken man. Op het symposium in Debrecen werd hij niet helemaal ten onrechte de 'protestantse Galileï' genoemd.

'GIJ ZIJT NAUW IN UWE INGEWANDEN...'

door dr. Harm W. Hollander

Onlangs, op 15 april, werd er aan de universiteit van Amsterdam onder leiding van prof. dr. K.A. Deurloo (weer) een 'studiedag oude testament' gehouden. Dit keer was ook het Nederlands Bijbelgenootschap uitgenodigd. Dr. E.W. Tuinstra ging hierbij nader in op de dynamisch of functioneel-equivalente vertaalmethode, terwijl ik zelf een en ander toelichtte aan de hand van een concreet voorbeeld, 2 Korintiërs 6:11-13.

11. τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέφηνεν πρὸς ὑμᾶς, ὁρῶνθαι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται.	Onze mond heeft zich tegen u geopend, Korintiërs, ons hart staat wijd open;
12. οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν.	bij ons vindt gij niet te weinig ruimte, maar in uw binnenste is het te eng.
13. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν, ὡς τέκνους λέγω, πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς.	Maar dan ook gelijk op, -ik spreek als tot mijn kinderen- gij moet ook ruimer worden. (NBG '51)

De passage kan gemakkelijk uit de context gelicht en op zichzelf beschouwd worden. Staat in de gehele brief Paulus' verdediging van zijn apostelschap tegenover aanvallen van gemeenteleden (en wellicht rondtrekkende predikers) centraal, in de betreffende passage doet de apostel een hartstochtelijke oproep de vertrouwensrelatie te herstellen.

STRUCTUUR EN TOON

De opbouw van de passage is betrekkelijk eenvoudig. In vers 11 schetst Paulus zijn (positieve) houding jegens de Korintiërs: zijn hart staat wijd voor hen open. Zijn innerlijk correspondeert maar al te zeer met de woorden die hij - in vrijmoedigheid - spreekt. In vers 13 roept

hij de Korintiërs op zijn voorbeeld te volgen en ook voor hem hun harten wijd open te zetten. Vers 12 is een 'tussenvers', dat de overgang van Paulus' positieve houding naar de - tot dan toe - negatieve houding van de Korintiërs markeert. De rode draad in deze verzen wordt gevormd door het woordspel πλατύς - στενός, breed - smal.

De 'toon' van de passage is uiterst hartelijk: ook al zijn niet alle gemeenteleden in Korinte de apostel gunstig gezind, hij spreekt hen emotioneel en liefdevol toe. Dit blijkt onder meer uit de aanspreektitel 'Korintiërs' in vers 11, uit het feit dat ze zijn 'kinderen' worden genoemd en uit het gebruik van de 'zwevende' accusativus in vers 13.

DETAIL-EXEGESE

Vers 11 bevat een tweetal uitdrukkingen waarvan de achtergrond in het oude testament is te vinden. Zo kan voor 'het hart verwijden' verwezen worden naar Ps. 119:32, '... want Gij verruimt mijn hart' (NBG '51) - ...ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου (Septuagint). Paulus heeft niet weinig, maar veel plaats voor de Korintiërs in zijn hart ¹⁾. Wellicht gaat dit in tegen door gemeenteleden geuite verwijten als zou de apostel 'heerschappij' willen voeren over hun geloof (zie 1:24) of hen niet zou 'liefhebben' (zie 11:11).

Interessanter nog is de uitdrukking 'de mond opendoen'. Hoewel deze ook letterlijk gebruikt kan worden (zie Ps. 22:14), staat hij meestal - metaforisch - voor 'spreken': zie bijvoorbeeld Ps. 78:2, 'ik wil mijn mond tot een spreuk opendoen...' (NBG '51) - ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου... (Septuagint). Tenslotte wil deze uitdrukking in een aantal gevallen meer zeggen dan louter 'spreken'. Zo kan hij bijvoorbeeld gebezigd worden in de zin van 'een belofte doen' ²⁾, of - zoals in 2 Kor. 6:11 - in de zin van 'vrijuit, vrijmoedig spreken'.

In het Nederlands komt de uitdrukking 'de mond opendoen', behalve in enkele zegswijzen ³⁾, slechts in de letterlijke betekenis voor. Willen we dus aan de exacte zin van Paulus' formulering rechtdoen, dan dient bij een weergave in het Nederlands een 'letterlijke' vertaling vermeden te worden.

Iets dergelijks treffen we aan in vers 12, waar Paulus de Korintiërs verwijt 'nauw te zijn in hun ingewanden': σπλάγχνα, dat hier parallel staat met καρδιά (vers 11) ⁴⁾, betekent inderdaad letterlijk 'ingewanden'. Maar metaforisch wordt het gebruikt als de zetel van emoties, in het bijzonder liefde, sympathie en medelijden.

Omdat het Nederlands zo'n - metaforische - betekenis van 'ingewanden' niet kent, doet ook in dit geval een letterlijke vertaling aan de betoogtrant van Paulus geen recht. In plaats van 'ingewanden' kan gekozen

worden voor 'binnenste' of 'hart', dat in het Nederlands wel met gevoelens verbonden kan worden, of wellicht voor een weergave als 'u zelf' ⁵⁾.

Tenslotte: in vers 13 markeert het kleine woordje δέ de grote tegenstelling tussen de negatieve houding van de Korintiërs (vers 12) en de positieve waartoe ze door de apostel zo hartstochtelijk worden opgeroepen. Ook deze tegenstelling mag in een vertaling niet verloren gaan ⁶⁾.

VERTALING

Een vertaling van deze verzen - op welk taalniveau dan ook (kerktaal, literaire taal, omgangstaal) - moet zowel de opbouw en de hartelijke, emotionele 'toonsetting' als de op zichzelf volstrekt heldere inhoud duidelijk laten uitkomen. Een letterlijke, woord-voor-woord vertaling, zoals we die bijvoorbeeld in de Statenvertaling aantreffen, levert in dit geval een emotioneel en volslagen onbegrijpelijke tekst op. Van daar dat de vertalers zelf deze passage ruimschoots van kanttekeningen hebben voorzien, die de zin ervan nader toelichten:

Vertaling:

11. a) Onze mond is opengedaan tegen u, o Corinthiërs, ons hart is uitgebreid.
12. b) Gij zijt niet nauw in ons, maar c) gij zijt nauw in uwe ingewanden.
13. Nu (om) dezelfde vergelding (te doen) (ik spreek als tot (mijne) kinderen), zoo d) wordt gij ook uitgebreid.

Kanttekeningen:

- a. Dat is, ik spreek vrijmoedig en in het breede met u van al mijne gelegenheden, gelijk mijn genegenheid en goed hart tegen u ook groot is. Een Hebreeuwse wijze van spreken.
- b. Dat is, gij bezit ons hart in het geheel. Wij doen ons hart voor u wijd open.
- c. Dat is, gij doet uw hart niet genoeg open, maar houdt dat nog ten

- deele gelijk gesloten voor ons.
d. Namelijk in uwe ingewanden, of hart; om ons gelijke genegenheid of liefde toe te dragen.

Maar wat, als men deze passage leest in de Statenvertaling in een editie zonder kanttekeningen?!

Ook op moderne vertalingen als de Willibrordvertaling en de Groot

Nieuws Bijbel valt het een en ander aan te merken. Hieronder volgen beide vertalingen, kolomsgewijs. De lezer oordele zelf. Tenslotte vindt u in de derde kolom een (schuchtere) poging van 'schrijver dezes' tot een weergave in hedendaags Nederlands waarin de functie van vorm en inhoud van deze verzen zo exact mogelijk is overgezet.

Willibrord-vert.	GNB	HWH
11. Wij spreken rond- uit met u, Korin- tiërs, ons hart staat wijd voor u open.	We hebben vrijuit met u gesproken, Korintiërs! Ons hart staat wijd voor u open.	We hebben u dit al- les zonder enige terughoudendheid gezegd, mijn gelief- de broeders en zus- ters in Korinte. Want ons hart staat wijd voor u open!
12. Het is niet onze schuld dat gij u beklemd voelt; zelf zijt gij niet ruimhartig genoeg.	Wij hebben alle be- grip voor u, maar u bent zelf zo be- krompen.	Ons hart staat be- slist niet op een kier, nee, dat van ú...
13. Ik mag u toch als kinderen aanspre- ken? Laten wij dan gelijk over- steken, zet ook gij uw hart open voor ons...	Ik spreek u toe als mijn kinderen: blijf niet bij ons achter en open ook uw hart!	Kom, mijn kinderen, blijf niet bij ons achter: zet ook uw hart wijd open voor ons!

NOTEN

- 1) Vergelijk overigens Fil. 1:7, 'Zó van u al-
len te denken spreekt voor mij dan ook van-
zelf, omdat ik u op het hart draag...' (NBG '51).
- 2) Zie bijv. Richt. 11:35-36, waar in herinne-
ring wordt gebracht dat Jefta 'zijn mond tot
de Heer heeft opengedaan', d.w.z. 'een
plechtige belofte aan de Heer heeft gedaan'
(zo GNB).
- 3) Men denke bijv. aan de frase 'doe je mond
open!' bij een ondervraging. In een betoog
(brief, tractaat) kan deze formulering ech-
ter niet gebruikt worden.

- 4) Vgl. ook het gebruik van de tweede persoon
pluralis (zonder nadere aanduidingen) in
vers 13.

- 5) Het staat immers tegenover 'in ons' in het-
zelfde vers.

- 6) Het is opmerkelijk dat de functie van dit
woordje hier in een groot aantal vertalingen
veronachtzaamd wordt. Soms vindt men van
het woord geen enkel spoor terug (zo bijv.
in de Willibrordvertaling en de Groot Nieuws
Bijbel; vgl. ook de Statenvertaling), een
andere keer wordt de tegenstelling wel aan-
gegeven maar wordt met het verkeerde zins-
deel verbonden (zo bijv. in de NBG '51,
'Maar dan ook gelijk op...').

TAAL EN CULTUUR

door dr. K.F. de Blois

In augustus verschijnt het boek 'Bijbel vertalen. Liefhebberij of wetenschap?' Het is geschreven voor mensen die zelf de bijbel vertalen of grote interesse hebben voor het vertalen van de bijbel.

Achtereenvolgens wordt ingegaan op: het vertalen in het algemeen en het vertalen van de bijbel in het bijzonder (Hebreeuws en Grieks), het vertalen als communicatieproces, relaties tussen vorm en inhoud, de structuur van teksten, de taallagen en vertaling tegenover parafrase.

De vertaalcoördinator van de bijbelgenootschappen in Afrika, dr. K.F. de Blois, schrijft hierin onder meer over taal en cultuur.

In het Nederlands zeggen we als we elkaar ontmoeten: 'Hoe gaat het?' Engelsen zeggen

'How do you do?'. Fransen:

'Comment allez-vous?' Een Keniaan in het Swahili: 'Welk nieuws hebt u?' en een Tanzaniaan in het Nyakyusa: 'Hebt u geslapen?'

Na deze inleidende voorbeelden en een paragraaf over

'vorm en betekenis' vervolgt dr. De Blois:

Uitdrukkingen in de ene taal zijn niet letterlijk te vertalen in een andere, zeker niet wanneer die talen in cultureel opzicht ver van elkaar verwijderd zijn. Onder cultuur hebben we de wijze te verstaan waarop een bepaalde groep zijn identiteit beleeft ten aanzien van de werkelijkheid om zich heen. Niet alleen de godsdienst, de sociale structuur en de kunst, om enkele aspecten te

noemen, maar ook de taal maakt onderdeel uit van de cultuur van een volk of stam. Je kunt ook zeggen: de cultuur vindt zijn weerslag onder meer in de taal.

Wat in een cultuur een centrale rol speelt, neemt eveneens in de taal een belangrijke plaats in. Voor de Maasai in Kenya bepaalt het bezit van vee, met name koeien, de sociale positie van een lid van de stam. Het vee bevordert het welzijn en de stabiliteit van het stamleven. De overdracht van een deel van de vee-stapel van de familie van de man naar die van de vrouw in het geval van een huwelijkssluiting, de 'bruidsprijs', versterkt de stabiliteit van het volksbestaan. De Maasai-taal is dan ook rijk aan woorden die met het vee te maken hebben.

'Bijbel vertalen. Liefhebberij of wetenschap?' is een uitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap. Meegewerkt hebben de auteurs: dr. K.F. de Blois, dr. H.W. Hollander, prof. dr. M. de Jonge, dr. E.W. Tuinstra en prof. dr. J. de Waard. De prijs wordt deze zomer vastgesteld.

Zo kent de taal tientallen woorden voor koeien, al naar gelang het ontwikkelingsstadium, de vorm en lengte van de horens, de tekening van de huid, etc. Het Nederlands is in dit opzicht een veel armere taal: dergelijke onderscheidingen kunnen niet door één woord 'gevangen' worden, maar moeten omschreven worden. Wat woorden en begrippen betreft die met de moderne technologie van doen hebben, kan het omgekeerde gezegd worden. In dat geval zou het Maasai zich meestal moeten 'behelpen' met omschrijvingen, terwijl het Nederlands hiervoor nieuwe woorden heeft gevormd, daarbij gebruik makend van de onuitputtelijke bron van het Latijn.

Het zal dan ook duidelijk zijn dat begrippen als 'arm' en 'rijk' bij het kwalificeren van talen als geheel onbruikbaar zijn. Iedere taal beschikt over woorden en uitdrukkingen voor zaken en begrippen die in de cultuur gemeengoed zijn. Door middel van figuurlijk taalgebruik of de creatie van leenwoorden kan een taal zich aanpassen aan nieuwe omstandigheden en culturele veranderingen. Zo kan een vliegtuig in een bepaalde Zuidamerikaanse Indianentaal, gesproken in de jungle, worden opgevat en uitgedrukt als een 'luchtkano', terwijl men bijvoorbeeld in een Oostafrikaanse taal eerder gebruik maakt van een leenwoord uit het Engels. Hoe het ook zij, de betekenis waaraan het woord 'vliegtuig' refereert blijkt steeds vertaalbaar.

Ook in het figuurlijk taalgebruik speelt de cultuur die aan de taal ten grondslag ligt een belangrijke rol. Als bijvoorbeeld in Luc. 13:32 koning Herodes een vos genoemd wordt, dan speelt voor ons gevoel in het figuurlijk gebruik van het woord 'vos' de betekeniscomponent 'sluw' mee. De vos symboliseert immers sluwheid, althans in onze cultuur. In andere culturen behoeft deze verbinding niet te bestaan ¹⁾.

Zo moet van het nieuwtestamentisch gebruik van de term gezegd worden dat de supplementaire betekeniscomponent van 'vos' waarschijnlijk eerder met 'destructief' dan met 'sluw' aangeduid wordt ²⁾. Dit voorbeeld kan met diverse andere aangevuld worden.

Inmiddels zijn we beland bij een uitermate belangrijk taalkundig verschijnsel in het kader van de vorminhoud benadering, namelijk dat van figuurlijk taalgebruik.

Dit verschijnsel wordt in iedere taal aangetroffen en kan de vertaler voor problemen plaatsen, omdat figuurlijke uitdrukkingen dikwijls niet letterlijk te vertalen zijn. Figuurlijk taalgebruik dient enerzijds om uitdrukking te geven aan nieuwe ervaringen en daarmee samenhangende betekenissen zoals de 'luchtkano' in de Indianentaal en anderzijds om de dynamiek van de boodschap die gecommuniceerd wordt te vergroten. Met name literair taalgebruik, zowel in proza als in poëzie, wordt gekenmerkt door een grote mate van figuurlijke uitdrukkingswijzen.

Aan het zojuist genoemde voorbeeld van het figuurlijk gebruik van 'vos' zien we hoe een supplementaire betekeniscomponent 'vernielzuchtig' of 'sluw' (afhankelijk van de culturele context waarbinnen de vergelijking plaatsvindt), die bij een letterlijk gebruik van de term irrelevant is, naar voren wordt geschoven en als basis voor een vergelijking gaat dienen.

NOTEN

- 1) Cf. ook J. Beekman-J. Callow, *Translating the Word of God*, Grand Rapids 1974, pp. 138, 139.
- 2) Anders o.a. J. de Waard, 'Biblical Metaphors and Their Translation', *The Bible Translator* 25 (1974), p. 110 noot 16.

FONETISCHE SCHRIJFWIJZE HEEFT BEPERKINGEN

door dr. Eugene A. Nida

In het Nederlands kunnen we een aantal woorden op twee manieren spellen: volgens de voorkeurspelling en volgens de toegelaten spelling: bijzonder en biezonder, cadeau en kado.

De tweede spelling is wat meer fonetisch.

In de jaren zestig werd in veel Afrikaanse landen gestreefd naar fonetische spellingen. Veel Afrikaanse talen kennen klanken die in Europese talen niet voorkomen.

Pas toen de fonetiek ook die klanken in symbolen ging uitdrukken en bijbelvertalers die fonetische symbolen gingen gebruiken ontstonden vertalingen die een breed publiek trokken.

Toch lost een fonetische schrijfwijze niet alle problemen op. De bekende taalgeleerde dr. Eugene A. Nida wijdde aan die stelling een artikel in *The Bible Translator*, een kwartaaluitgave van de Wereldbond van Bijbelgenootschappen. We geven dit artikel in wat gecondenseerde vorm weer.

In de afgelopen dertig of veertig jaar werd het fonetisch alfabet in een aantal talen toegepast. Gewoonlijk met succes, maar men stuitte ook op problemen. De voorstanders van een consequent fonetisch alfabet stonden eerst voor raadsels. Het is immers veel eenvoudiger om voor een bepaalde klank steeds hetzelfde symbool te gebruiken. Waarom hadden sommige mensen daaraan dan toch een hekel? Mensen die dergelijke uitgaven leerden lezen zeiden: 'Dat zijn rare letters'. Of ze vroegen 'Waarom spellen we die woorden niet net als in het

Spaans (of het Frans, of het Portugees)?

Een taalkundige kan gemakkelijk twee principes over het hoofd zien, als hij een alfabet opstelt voor dagelijks gebruik in een gebied waar voorheen geen geschreven taal bestond.

1. Een alfabet is een culturele zaak en er moet rekening gehouden worden met bestaande schrijfwijzen van (bijvoorbeeld nationale) talen die bekend zijn.
2. Wie leest reageert op symbolen. Hoewel die symbolen klanken aanduiden, kunnen uitzonderingen nodig zijn op de regel dat één symbool maar één klank mag weergeven.

CULTURELE DRUK

Er gaat altijd een culturele druk uit van een groep die in een situa-

Dit artikel werd oorspronkelijk door dr. E.A. Nida gepubliceerd onder de titel 'Practical Limitations to a phonemic alphabet' in *The Bible Translator* vol. 32, nr. 2 (1981), pp. 204-209. Het is vertaald en bewerkt door Jan J. van Capelleveen.

tie dominant is. Hoe onzekerder een bevolkingsgroep cultureel is, hoe meer druk er zal uitgaan van de dominante taal.

Het gevolg is dat Indianen in Spaanssprekend Latijns Amerika erop staan dat de 'k' in hun taal voor een 'a', een 'o' en 'u' geschreven wordt als 'c' en als 'qu' voor een 'i' en een 'e'. Want zo wordt die klank in het Spaans geschreven. Zij hebben er een voorkeur voor om de 'c' en de 'qu' te leren, omdat hun taal dan meer op het Spaans lijkt.

In Frans-sprekende gebieden van Afrika willen velen de 'oe-klank' spellen als 'ou' in plaats van 'u', omdat die laatste letter in het Frans wordt uitgesproken als in het woord 'rue'.

Als efficiëntie en cultureel prestige met elkaar in botsing komen wint het culturele prestige het bijna altijd. Niet het systeem dat het eenvoudigst is te leren, maar het systeem dat mensen willen leren en gebruiken bepaalt uiteindelijk hoe een taal geschreven wordt.

Als kerken in bepaalde taalgebieden een eigen alfabetiseringswerk willen beginnen, moeten ze goed beseffen dat ze weinig kans van slagen hebben als hun programma afwijkt van het regeringsprogramma. In de meeste gevallen gebruiken regeringen de nationale (vaak oorspronkelijk Europese) taal of een dominante handelstaal voor hun onderwijs. Uiteindelijk leren meer mensen hun abc op een regeringsschool dan door een alfabetiseringsprogramma van een kerk. In Spaans-sprekend Latijns Amerika leert 95 procent van alle mensen die leren lezen het alfabet op een regeringsschool. Doorgaans zal een leerling nooit voldoende Spaans leren om te begrijpen wat hij leest, maar hij leert wel het Spaanse alfabet. Wat de kerk in zijn eigen taal uitgeeft moet overeenkomen met het alfabet dat die leerling geleerd heeft.

Theoretisch gesproken zou iedere klank door slechts één symbool weergegeven moeten worden. Maar dan duiken een aantal praktische problemen op.

SPATIES

Iedere taalkundige weet dat er in wezen geen fonetische grenzen zijn tussen woorden. In veel talen wordt een zin van twee of meer woorden als een eenheid uitgesproken. Technisch zou zo'n zin dan ook zonder spaties moeten worden geschreven. Maar dat zou het lezen sterk bemoeilijken. We hebben die spaties nodig om de afzonderlijke onderdelen op ons te laten inwerken. Natuurlijk plakken we woorden aan elkaar, maar spaties vergemakkelijken het lezen sterk.

NIET UITGESPROKEN

In het algemeen is het niet juist om in een geschreven taal letters te introduceren die niet uitgesproken worden. Daardoor maak je het moeilijk voor de beginnende lezer. Maar er zijn gevallen dat je zulke onuitgesproken klanken wel moet schrijven.

In het Tarascaans, dat in Mexico gesproken wordt, komen in de gesproken taal bijna geen klinkers voor aan het eind van een woord. Toch staan deze Indianen erop dat ze wel geschreven worden. Ze horen erbij, ook al hoor je ze niet.

Iets dergelijks komt ook voor in een aantal talen van West-Afrika waar een klinker aan het eind van een woord niet wordt uitgesproken als het volgende woord met een klinker begint. Toch is uiteindelijk besloten die 'verdwenen' klinkers wel te schrijven.

CONSTANTE SPELLING

In veel talen beïnvloeden de klanken van woorden die samen worden gebruikt elkaar. Zo kan in het Engels het woordje 'in' tot 'im' worden voor een 'b', 'p' of 'm' en tot 'ill' voor een 'l' en 'ir' voor een 'r' (indirect, impossible, illegal, irregular). De klank verandert door de volgende klank.

Zulke 'assimilaties', zoals taalkundigen dit fenomeen noemen, worden aanvaardbaar geacht in de geschreven taal. Maar er zijn talen waarin de mensen erop staan in de geschreven taal deze klankaanpassing niet aan te geven.

De reden is dat de sprekers van die taal grote waarde hechten aan de eenheid van zo'n woord. Zo'n geval doet zich voor in het Latijnsamerikaanse Spaans. Latijnsamerikanen schrijven 'un poco', maar spreken voor een 'p' de nasale 'n' uit als een 'm'. Toch staan ze erop 'n' te schrijven. Het kan zijn voordelen hebben om klanken een constante spelling te geven, ongeacht hoe ze zich wijzigen onder invloed van andere klanken.

DIALECTEN

Als een taal uit verschillende dialecten bestaat kan het nuttig zijn te streven naar een eenheidsspelling, vooral als het gedrukte materiaal door velen moet kunnen worden gebruikt.

In zo'n geval kunnen taalkundigen het beste een dominant dialect kiezen, of de grammaticale vorm die het vaakst voorkomt, of die het beste begrepen wordt in alle dialecten. Lang niet altijd is het mogelijk aan alle drie deze voorwaarden te voldoen. Vaak is het moeilijk om een aanvaardbare vorm te vinden. Toch, door één schrijfwijze te kie-

zen, wordt het ontstaan van een zo breed mogelijke vorm van schriftelijke communicatie gestimuleerd. De ervaring leert dat zo'n 'literair dialect' doorgaans uitstekend voldoet. De moeilijkheid begint pas als een volk gaat leren lezen in een dialect dat niet het hunne is. Dan is het wijs om de eerste leesboekjes te publiceren in het door hen gebruikte dialect. Als iemand heeft leren lezen, is de overstap naar een ander dialect meestal gemakkelijker.

CONCLUSIE

Wie voor een taal een schrijfwijze wil ontwerpen moet een juist fonetisch begrip van die taal hebben. Maar, zoals ik in dit artikel probeerde aan te tonen, we moeten ook rekening houden met praktische factoren.

We moeten de gevoelens van de mensen respecteren; luisteren naar wat zij wensen en accepteren wat zij zien als juist in hun situatie. Een strikt fonetische benadering moeten we dan verzachten tot een systeem dat voor hen het begrip lezen zo eenvoudig maakt als maar mogelijk is.

LEZERSFORUM

In deze rubriek vindt u een weerslag van brieven aan de redactie. Omdat de ruimte beperkt is, behoudt de redactie zich het recht voor ze bekort op te nemen. Meningen in deze brieven geuit blijven uiteraard voor rekening van de schrijvers.

PAUSBEZOEK

Mij viel op dat bij het naderen van het paus-bezoek Matteüs 16:18 aan de orde werd gesteld...: 'op deze petra zal ik mijn gemeente bouwen.'

Het ging om het fundament der Kerk, en niet om een of andere pauselijke topfiguur...

Het schijnt dat Petrus zelf ook even dacht dat hem een zekere macht in de zin van een magisterium werd toebedacht... Dan werd hij van die verkeerde opvatting

...wel spoedig en krachtig uit de droom geholpen door de bestraffing die hem werd...

Het gaat in het verband over en om de rotsbodem der Kerk... en die is het eeuwig-geldende gehoorzaamheidswerk van de enige Middelaar des heils.

Ds. A. van der Kooij, Woerden

Reactie redactie

De publicatie van het artikel 'Jij bent Petrus, de rots...' in het Italiaans viel louter toevallig samen met het naderend pausbezoek aan Nederland. ...Het maken van reclame voor het pausdom was geenszins de bedoeling.

De Italiaanse revisie-commissie wilde onderstrepen dat niet Petrus de middelaar is, maar alleen Jezus Christus. Voor een situatie als in Nederland misschien ten overvloede, maar voor het overwegend rooms-katholieke Italië wellicht op zijn plaats.

H.W.H.